

Demografski procesi i društveni razvoj Hrvatske

Dumančić, Andrea

Undergraduate thesis / Završni rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:585933>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-20**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet Osijek

Studij sociologije i hrvatskog jezika i književnosti

Andrea Dumančić

Demografski procesi i društveni razvoj Hrvatske

Završni rad

Mentor: izv. prof. dr. sc. Željko Pavić

Osijek, 2020.

Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet Osijek
Katedra za sociologiju
Studij sociologije i hrvatskog jezika i književnosti

Andrea Dumančić

Demografski procesi i društveni razvoj Hrvatske

Završni rad

Društvene znanosti, sociologija, posebne sociologije

Mentor: izv. prof. dr. sc. Željko Pavić

Osijek, 2020.

Prilog: Izjava o akademskoj čestitosti i o suglasnosti za javno objavljivanje

IZJAVA

Izjavljujem s punom materijalnom i moralnom odgovornošću da sam ovaj rad samostalno napravila te da u njemu nema kopiranih ili prepisanih dijelova teksta tuđih radova, a da nisu označeni kao citati s napisanim izvorom odakle su preneseni. Svojim vlastoručnim potpisom potvrđujem da sam suglasna da Filozofski fakultet Osijek trajno pohrani i javno objavi ovaj moj rad u internetskoj bazi završnih i diplomskih radova knjižnice Filozofskog fakulteta Osijek, knjižnice Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku i Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

U Osijeku, 24. kolovoza 2020.

Andrea Dumančić, 0122226148

Sažetak

U radu se istražuju demografski procesi i načini njihovog utjecaja na društveni razvoj Hrvatske. Kako bi se prikazali i objasnili demografski procesi, istražen je pojam demografije te što pojedini teoretičari iznose o samom pojmu i kako ga dijele. U radu je pozornost stavljena na demografske procese u Hrvatskoj pomoću analize raznovrsnih teorijskih stajališta. Govori se i o starenju stanovništva, točnije prirodnoj depopulaciji kao dugoročnoj odrednici kretanja stanovništva Hrvatske. U radu se govori i o migracijama stanovništva Hrvatske, kao jednom od važnih demografskih procesa koji utječe na njezin gospodarski i društveni razvoj. Drugim riječima, intenzivnom emigracijom dolazi do nedostatka radne snage u Hrvatskoj, a što može utjecati na stvaranje gospodarskih neravnoteža, ali i društvene promjene zbog buduće imigracije stanovništva iz drugih zemalja. Teorijski prikazi nadopunjeni su podacima koji ilustriraju pojedine demografske fenomene i demografski razvoj hrvatskog društva u posljednjem desetljeću. U radu se zaključuje da kvalitetnije upravljanje demografskim procesima predstavlja jedan od osnovnih preduvjeta budućeg gospodarskog i društvenog razvoja Republike Hrvatske.

Ključne riječi: demografski proces, demografija, prirodna depopulacija, migracija stanovništva, radna snaga.

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Demografija kao znanost.....	2
3. Demografski procesi u Hrvatskoj.....	4
3. 1. Kratki opis trendova	4
3. 2. Depopulacijski procesi i prirodna depopulacija u Hrvatskoj.....	4
3. 3. Migracije stanovništva Hrvatske i njihove društvene posljedice	7
4. Demografske odrednice radne snage u Hrvatskoj.....	12
5. Zaključak.....	16
6. Literatura	17

1. Uvod

Cilj je ovoga završnog rada prikazati demografske procese i društveni razvoj Hrvatske. Demografske promjene zapravo su uzrok socio-ekonomskih promjena. Upravo demografski procesi stvaraju/ograničavaju društveni razvoj Hrvatske, ali i gospodarski rast ili pad. Demografska slika u Hrvatskoj obilježena je neprekidnom prirodnom depopulacijom, odnosno višim mortalitetom i nižim natalitetom. Starenjem stanovništva ujedno stari i radna snaga, a migracije hrvatskog stanovništva u inozemstvo tijekom posljednjeg desetljeća još su intenzivnije.

U prvom poglavlju pod nazivom „Demografija kao znanost“ daje se uvid što je zapravo demografija. Što znači demografija u užem smislu, a što u širem, te se objašnjava pojam demografskog razvoja. Zatim se u radu iznose demografski procesi i uzroci depopulacije te se predstavljaju razna teorijska stajališta. Teorijski je prikazan pojam migracije, a prikazani su i podatci o migracijama stanovništva Hrvatske, raznovrsna teorijska istraživanja migracija i motivi iseljavanja. Navedene su preporuke smanjenja migracija za budućnost.

Posljednje poglavlje „Demografske odrednice radne snage u Hrvatskoj“ prikazuje što utječe na nedostatak radne snage u Hrvatskoj, koji su to sve negativni demografski procesi zbog kojih postoji manjak radne snage, ali i što bi moglo utjecati na opstanak radne snage, osobito opstanak mlade radne snage u Hrvatskoj. Hrvatska uglavnom ima negativne demografske pokazatelje, ima negativan saldo neto migracija i pad ukupnog broja stanovnika te ovakva situacija zahtijeva dugoročne promjene i strategije kako bi se negativni procesi pretvorili u pozitivne te kako bi se mlađim generacijama ponudili poticajni uvjeti za život i rad u Hrvatskoj.

2. Demografija kao znanost

Demografija (grč. demos = puk, graphein = opisati) novovjekovna je i relativno mlada znanstvena disciplina. Demografiju kao pojam i naziv prvi je u literaturu uveo Achille Guilar (1799. – 1876.), francuski statističar i prirodoslovac, a kao znanost se počela razvijati prije svega na proučavanju prirodnog kretanja stanovništva (Wertheimer-Baletić, 1999).

Demografija kao znanstvena disciplina može se definirati u užem, ali i u širem smislu. Demografija u užem smislu predstavlja tradicionalno poimanje poistovjećujući se s demografskom statistikom. Obuhvaća brojnost i prostorni raspored samog stanovništva, prirodno kretanje (natalitet, mortalitet), migracijsko kretanje ali i starosno-spolnu strukturu stanovništva. Težište je na proučavanju prirodnog kretanja stanovništva (nataliteta i mortaliteta). U širem smislu demografija proučava brojno stanje prostornog razmještaja stanovništva, prirodnog i migracijskog kretanja ali i promjene u demografskim, socio-ekonomskim i ostalim strukturama stanovništva. U sve navedeno ulazi i proučavanje obitelji, kućanstva ali i naselja.

Prema Wertheimer-Baletić (1999), demografiju u širem smislu čini tzv. demografski razvoj. Demografski razvoj označava složeni proces razvoja stanovništva koji obuhvaća prirodno i migracijsko kretanje stanovništva ali i njegovu interakciju s promjenama u svim njegovim strukturama. Demografski razvoj sugerira istraživanje: a) međuovisnosti kretanja stanovništva i promjene struktura, b) međutjecaje pojedinih komponenti kretanja stanovništva i promjene njegovih struktura, te promjene u gospodarskim, socijalnim, političkim i ostalim čimbenicima.

Demografija se dijeli na :

1. formalnu demografiju
2. populacijske studije

Ad 1) Formalna demografija bavi se demografskim pokazateljima u užem smislu.

Ad 2) Populacijske studije bave se društvenim i kulturnim kontekstom demografskih pojava. (Prema Željko Pavić, predavanje Demografija kao znanost, 5. listopada 2019.).

Wertheimer-Baletić (1999) navodi da je demografija vezana uz sociologiju, odnosno ove su dvije znanosti izrazito međusobno isprepletene po svojim metodama i tematskom području bavljenja. Sociologija, uz sve ostalo, proučava i socio-ekonomsku strukturu stanovništva analizirajući njezine povezanosti s društvenim strukturama i promjenama u strukturi obitelji i obiteljskim procesima koji su pod utjecajem različitih socio-kulturnih procesa. Pristupi i načini

znanstvenog istraživanja demografa i sociologa vrlo su slični. Primjer povezanosti demografije i sociologije upravo je taj da se već u 20. stoljeću na mnogim fakultetima u SAD-u kolegij demografija nalazio u krugu predmeta katedre sociologije. Danas u 21. stoljeću možemo uočiti kako kolegij demografija, ako već ne čini zasebnu katedru, onda obično pripada katedri sociologije.

3. Demografski procesi u Hrvatskoj

3. 1. Kratki opis trendova

Temeljni su demografski procesi fertilitet, mortalitet i migracije, a oni predstavljaju i elemente tzv. osnovne demografske jednadžbe. Jednostavno rečeno, fertilitet predstavlja rađanje djece, mortalitet predstavlja smrtnost u nekom području u nekom vremenskom razdoblju, a migracija je svaki oblik promjene stalnog mjesta boravka (prebivališta) koji se odvija preko administrativnih granica (vanjskih ili unutrašnjih).

Prema Akrapu (1994) godine 1991./1992. pokazalo se da je Hrvatska intenzivno zahvaćena negativnim demografskim procesima koji, ako se ne zaustave odgovarajućom populacijskom politikom, sasvim sigurno znače biološko izumiranje sadašnje hrvatske populacije. Hrvatsku je u tom vremenskom periodu zahvatio proces reproduksijske depopulacije i proces generacijske depopulacije. Sažeto govoreći, demografski procesi koji su dobiveni gledajući s aspekta podataka iz popisa stanovništva 2001. godine u Hrvatskoj su sljedeći: depopulacija (parcijalna i ukupna), njezine sastavnice (prirodna promjena i migracija), prostorni aspekt depopulacije, njezino širenje i neravnomjerni razmještaj stanovništva) te starenje stanovništva (ukupno i prema pojedinim starosnim kontingentima) (Wertheimer-Baletić, 2005). Proces depopulacije i starenja stanovništva međusobno su uvjetovani, odnosno u međusobnoj su interakciji i međusobno se pojačavaju. To su dva demografska procesa koja su intenzivnije prisutna u Hrvatskoj upravo zbog specifičnih čimbenika i njihovog djelovanja, kao što su npr. ratna agresija, gospodarska recesija, različiti socijalno-psihološki čimbenici itd. (Wertheimer-Baletić, 2017).

3. 2. Depopulacijski procesi i prirodna depopulacija u Hrvatskoj

Ukupna depopulacija podrazumijeva depopulacijske tendencije, proces starenja stanovništva koji vodi prema nultom i negativnom prirodnom prirastu i sve manjem ukupnom porastu stanovništva. Ovi procesi u Hrvatskoj zabilježeni su već u razdoblju do početka devedesetih godina 20. stoljeća. Ukupna depopulacija, točnije smanjenje ukupnog broja stanovnika, kao i prirodno smanjenje stanovništva, prirodna depopulacija (više umrlih nego rođenih), specifičnost je to devedesetih godina 20. stoljeća u Hrvatskoj. Tada je upravo i zabilježena prva ukupna depopulacija. (Wertheimer-Baletić, 2017).

„Prirodna depopulacija znači brojčano smanjenje stanovništva prirodnim putem zbog većeg broja umrlih nego rođenih, tj. zbog negativne prirodne promjene. Europa zbog nisko nataliteta bilježi prirodnu depopulaciju koja se sve više produžuje i produbljuje.“ (Nejašmić, 2005:111).

Čipin i Međimurec (2017) navode kako je zanimljivo primijetiti da se stopa ukupnog fertiliteta u Hrvatsko smanjuje već dugi niz desetljeća, odnosno da je još od 1930-ih na razini manjoj od 2,1, tj. da na razini minimalno potrebnoj za prirodnu reprodukciju stanovništva. Pojava prirodne depopulacije u Hrvatskoj jasno je vidljiva otprije i u Ličko-Senjskoj županiji, Gorskom kotaru, Koprivničko-križevačkoj županiji, Bjelovarsko-bilogorskoj županiji, ali i na mnogim otocima. Do prirodne depopulacije u nekim područjima došlo je, između ostalog, i zbog povećanja broja ratnih žrtava, tj. ratom izazvanog porasta mortaliteta, povećanja iseljavanja (prognanici i izbjeglice), gospodarske recesije, povećane nezaposlenosti, odlaska mladih u inozemstvo zbog boljeg obrazovanja i bolje ponude posla itd. (Wertheimer-Baletić, 2017). Upravo zbog svega navedenog dolazi do pojave ukupne depopulacije u Hrvatskoj. Isto tako, u Hrvatskoj postoji izrazita povezanost obrazovnog stupnja žene i broja djece koje žena u prosjeku ima. Naime, obrazovanije žene imaju manje djece u prosjeku, ponajviše zbog toga što uslijed produljenja obrazovanja odgađaju rađanje prvog djeteta (Čipin, 2011). Stoga povećavanje stupnja obrazovanja kod žena trenutačno u Hrvatskoj djeluje na smanjenje ukupnog fertiliteta, a time i na prirodnu depopulaciju, no moguće je pretpostaviti da takav trend neće postojati u budućnosti jer je do njegovog preokreta već došlo u nekim europskim zemljama. Kako ističu Akrap i Čipin (2011), u Hrvatskoj se negativni utjecaj zaposlenosti na fertilitet žena događa i zbog smanjenih mogućnosti rada sa skraćenim radnim vremenom, a koje bi omogućilo usklađivanje profesionalnih obveza i brige o djeci.

„Emigracijska depopulacija označava smanjenje broja stanovnika ponajprije pod utjecajem većeg iseljavanja nego doseljavanja, tj. zbog negativnog migracijskog salda. Najjače je izražena u ruralnim prostorima, koji se ubrzano napuštaju.“ (Nejašmić, 2005:111).

Kako prikazuje Nejašmić (2005:111-112), model po kojemu se zbiva ukupna depopulacija u nekom području ima četiri osnovne faze:

1. Ukupna depopulacija u prvom je redu posljedica negativnog migracijskog salda, a prirodna je promjena pozitivna i prilično visoka
2. Ukupna depopulacija još uvijek odražava negativni migracijski saldo, a prirodna je promjena još uvijek pozitivna

3. Ukupna se depopulacija pojačava, najviše pod utjecajem prirodne depopulacije, odnosno negativnih kretanja u području fertiliteta i mortaliteta populacije

4. Ukupna depopulacija se povezuje s emigracijskom depopulacijom

U Hrvatskoj se može primijetiti da je u gospodarstvu priljev mladih radnih generacija sve manji, a odljev starijih generacije iz stanovništva radne dobi uslijed starenja sve intenzivniji. Drugim riječima, reprodukcija radnog kontingenta opada, a opada i ukupno stanovništvo. Treba naglasiti da će jače gospodarske mjere u domeni populacijske politike možda usporiti tijekom ranijih nepovoljnih trendova u području prirodnog kretanja stanovništva i migracijskih procesa, prije svega vanjskih migracija. Kako ističe Wertheimer-Baletić (2017), društveno-gospodarske posljedice sadašnjih demografskih procesa i demografske promjene u svakom slučaju treba što prije uvažiti te na temelju njih donijeti odgovarajuće odluke, odnosno demografske politike kojima bi se navedeni procesi pokušali promijeniti.

Pokos, Turk i Živić (2005) navode da najvažniji proces u razvoju dobno-spolne strukture stanovništva Hrvatske, s teškim posljedicama po ukupni razvoj, predstavlja ponajviše ubrzani proces demografskog starenja i vrlo visoki stupanj ostarjelosti ukupnog stanovništva. Hrvatska se tako već na početku 1960-ih godina nalazila na pragu demografskog starenja, prije svega uslijed negativnih migracijskih procesa .

Kao što možemo vidjeti, uzroci ukupne depopulacije u Hrvatskoj su dugotrajni ali i donekle specifični. Glavni dugoročni uzroci uvelike su opadanje nataliteta, dugotrajna emigracija u koju spada određena dobna skupina (najviše skupina od 20 do 40 godina). Ukupnu depopulaciju izazvale su i posljedice rata 1990-ih godina. (Wertheimer-Baletić, 2017).

Iz podataka demografske statistike jasno je vidljivo da se u razdoblju od 1991. do 2001. godine kontinuirano povećava prirodno smanjenje stanovništva. Tako je u 1998. godini smanjenje stanovnika je iznosilo 5.243, u 1999. godini 6.774, a u 2001. godini čak 8.559 stanovnika. Kao što se može zaključiti, u 2001. godini je drastično porastao i broj umrlih.(Wertheimer-Baletić, 2017).

Kako navode Pokos, Turk i Živić (2005) možemo uočiti da je popis stanovništva 2001. godine jasno pokazao da je prema tipu dobnog sastava Hrvatska zemlja duboke starosti. Uočene negativne promjene u dobno-spolnoj strukturi stanovništva Hrvatske nastavak su dosadašnjih trendova povećanja nerazmjera između velikih dobnih skupina, što ima dugoročne i izrazito nepovoljne posljedice po demografski, društveni i gospodarski razvoj Hrvatske.

3. 3. Migracije stanovništva Hrvatske i njihove društvene posljedice

Nejašmić (2005) navodi da migracija ili preseljenje podrazumijeva razne promjene mjesta prebivališta tj. stalnog boravka, bilo da je riječ o trajnoj ili privremenom preseljenju. Konačna migracija označava preseljenje u drugo mjesto s namjerom ili nenamjeravanim konačnim ostankom u mjestu doseljenja, a što može značiti trajno ili pak doživotno preseljenje. Privremena migracija implicira promjenu mjesta stalnog boravka s namjerom da osoba koja se seli neko vrijeme, koje je ograničeno i ne traje unedogled, ostane u mjestu doseljenja. Kratkotrajna migracija obično traje nekoliko mjeseci ili godina, a dugotrajna migracija može trajati i cijeli radni vijek. Migracija može biti i ponovna i povratne. Ponovna migracija predstavlja proces u kojemu se osoba koja je odselila nakon određenog vremena seli u neko drugo mjesto koje mu/joj više odgovara s obzirom na postavljene ciljeve ili zbog nužnosti, a povratna je migracija situacija u kojoj se migrant nakon proteka određenog razdoblja vraća u prethodno mjesto stalnog stanovanja, odnosno u mjesto iz kojeg je migrirao na samom početku.

Hrvatska se kao djelomično razvijena zemlja, po europskim standardima razvijenosti, u trenutačnim migracijskim procesima na globalnoj razini nalazi u specifičnom položaju. Kako kaže Mesić (2014: 176), „ekonomski i populacijski slabije razvijena zemlja Hrvatska je u globalizacijskim procesima više izložena moćnim migracijskim silnicama nego što na njih može utjecati, a ulaskom u EU, čija je temeljna vrijednost mobilnost radne snage, njena je pozicija u tome još više oslabjela“. Drugim riječima, ekonomske slabosti Hrvatske i smanjena apsorpcijska mogućnost njezina tržišta radne snage dovode do jačeg iseljavanja, osobito u razvijenije zemlje Europske unije. Tako je „pred ulazak Hrvatske u EU broj Hrvata u Njemačkoj iznosio uključujući i one s hrvatskim porijeklom oko 367.000. Njemački podaci navode 240.543 uoči ulaska u EU (Destatis, 2015). Prema podacima hrvatskih katoličkih misija u Njemačkoj za 2001. godinu, Hrvata je u Njemačkoj bilo 308.337, dok se podaci njemačkih (nad)biskupija neznatno razlikuju. Taj broj obuhvaća sve one koji se izjašnjavaju Hrvatima iz Hrvatske, Bosne i Hercegovine i drugih dijelova bivše SFRJ“ (Jurić, 2017: 344). Župarić-Iljić (2016) navodi da je Njemačka od 1. srpnja 2015. godine otvorila svoje tržište za zapošljavanje hrvatskih radnika, pa su tokovi iseljavanja iz Hrvatske upravo najjači prema Njemačkoj, osobito imajući u vidu i tradiciju iseljavanja u ovu zemlju.

Župarić-Iljić (2016) navodi da se broj djece u predškolskom odgoju te u osnovnom i srednjoškolskom obrazovanju znatno smanjuje. Tako prema njemu “podaci Državnog zavoda za statistiku pokazuju kako se ukupni broj učenika/djece školske dobi u deset godina, od školske

godine 2004./2005. (kada ih je bilo 391.112), u školskoj godini 2014./2015. smanjio na 322.998 – za čak 68.114, što je jednako prosječnom broju stanovnika jedne hrvatske županije“ (navedeno prema Jurić, 2017:350). Upravo iz tih podataka možemo zaključiti da mnogo obitelji odlazi s djecom koja nastavljaju školovanje unutar obrazovnih sustava u stranim zemljama. Naravno, uvijek postoji mogućnost i da je do smanjenja djece u obrazovnom sustavu došlo i zbog pada nataliteta, no razlike su iznimno velike te je malo vjerojatno da se mogu objasniti smanjenim natalitetom, odnosno padom broja djece u novijim dobnim kohortama.

Specifičnost novijih migracija u Republici Hrvatskoj je i obrazovna struktura novijih migranata. Tako Čipin (2014) navodi da „za razliku od prijašnjih iseljavanja glavninu iseljenih sada čine mlađi ljudi s visokom naobrazbom. U hrvatskom društvu njihov je odlazak dvostruki gubitak: smanjuje se demografski potencijal stanovništva te slabe profesionalne skupine sposobne usmjerivati hrvatsko društvo prema modernijem i kvalitetnijemu razvoju.“ (navedeno prema Jurić, 2017:349).

Wertheimer-Baletić (1999) jasno naznačuje da „gospodarske, demografske ali i socijalne posljedice iseljavanja stanovništva su brojne i imaju dvojak učinak. Dvojak učinak jer ostavljaju posljedice i u mjestu podrijetla ali i u mjestu odredišta, prije svega mijenjajući demografske karakteristike tih područja: veličinu i prostorni razmještaj, fertilitetni potencijal, mortalitet i strukturu stanovništva“ (navedeno Jurić, 2017:349). Noviji podatci iz istraživanja mladih u Slavoniji i Baranji koje su proveli Pavić i Dominković (2018) pokazuju da čak 60% studenata svoje migracijske namjere označava jakima, odnosno sigurno ili vjerojatno bi se odselili iz Hrvatske ako bi dobili odgovarajuću priliku. Ovaj nalaz upućuje na to da će se selektivnost migracija prema obrazovanju nastaviti te da će izazvati daljnje negativne posljedice na tržištu rada uslijed nedostatka kvalificirane radne snage, osobito visokoobrazovanih profesionalaca koji su nužno potrebni u novoj postindustrijskoj ekonomiji (Pavić, 2008). Naime, u 21. stoljeću obrazovanje je uvjet uključivanja u upotrebu sofisticiranih tehnologija. Suvremeni obrazovni sustavi donose široku dostupnost obrazovanja, a neoliberalno poimanje demokracije naglašava pravo svakog građana na obrazovanje, odnosno koliko mu njegove sposobnosti to dopuštaju. (Šundalić, 2015).

Jurić (2017) proveo je istraživanje u kojemu je ispitao razloge i motive iseljavanja te je zaključio da su „ispitanici su kao najvažnije razloge iseljavanja naveli nesposobne poduzetničke elite, vodstva političkih stranaka te kriminal u privatizaciji i pretvorbi. Najmanji je broj ispitanika kao razlog iseljavanja istaknuo rat i posljedice rata te lijenost Hrvata. Kao glavni pokretač korupcije u Hrvatskoj često se ističu privatni interesi osoba na vlasti. Podatci upućuju i na vrlo

nisku razinu povjerenja koje građani u Hrvatskoj imaju prema javnim institucijama i spremnosti države da se odlučno uhvati u koštac s koruptivnim praksama u svojim redovima.“ (Jurić, 2017: 356). Kada je riječ o negativnim motivima iseljavanja u istraživanju, Jurić (2017) navodi da je „veliki udio ispitanika istaknuo želju za sigurnošću, koju je većina pronašla u Njemačkoj kao percipiranoj državi blagostanja. Veći dio rezultata pokazao je da je za anketirane ispitanike glavna vrijednost sigurnost, uz vrijednosti obitelji, koja je uvjerljivo najvažnija hrvatskim iseljenicima. Očito da je veliki broj ispitanika procijenio da ne može ostvariti dovoljnu razinu sigurnosti (političke, pravne i ekonomske) odnosno da ne želi (više) živjeti u neizvjesnosti.“ (Jurić, 2017: 358). Nadalje nastavlja da je „nezanemariv i broj ispitanika koji su odlučili napustiti zemlju zbog nemogućnosti vraćanja kredita, odnosno blokiranih građana“(Jurić, 2017:359). Ovakvi rezultati nisu neočekivani imajući u vidu raširenu percepciju da Hrvatska nije zemlja u kojoj postoje društvena pravednost i meritokracija Pavić i Šundalić (2011), kao i činjenicu da podatci pokazuju da se ovakva percepcija ne mijenja u pozitivnom pravcu (Pavić i Šundalić, 2020).

Tablica 1. Vanjska migracija stanovništva 2015. prema zemlji odredišta i državljanstvu.

Odredište	Odseljeni u inozemstvo			
	UKUPNO odseljeni	Odseljeni hrvatski državljeni	Odseljeni stranci	Nepoznato državljanstvo odseljenih
UKUPNO	29.651	28.268	1.359	24
Europa (od toga)	28.019	27.044	957	18
<i>Europska unija</i>	<i>19.752</i>	<i>19.353</i>	<i>396</i>	<i>3</i>
Njemačka	12.325	12.264	61	-
Austrija	3234	3208	25	1
Italija	1352	1288	63	1
Slovenija	561	507	54	-
Ostalo	2280	2086	193	1
Ostale europske zemlje	8267	7691	561	15
Srbija	3366	3235	117	14
Bosna i Hercegovina	2719	2501	217	1
Švicarska	1582	1572	10	-
Ostalo	600	383	217	-
Azija	405	240	165	-
Afrika	65	46	19	-
Sjeverna i Srednja Amerika	708	629	75	4
Južna Amerika	33	21	12	-
Australija i Oceanija	283	275	8	-
Nepoznato	138	13	123	2

Izvor: Župarić-Iljić, 2016: 5.

Iako je iz vidljivih podataka iz tablice prošlo punih pet godina, možemo zaključiti da je u 2015. godini iz Hrvatske ukupno odseljenih stanovnika bilo 29.651, od toga je 28.268 hrvatskog državljanstva, 1.359 odseljenih stranaca, tek mali broj njih 24 je nepoznatog državljanstva. Migracije hrvatskih državljanina pretežno su u Europskoj uniji (Njemačka, Austrija, Italija, Slovenija) gdje od 19.353 stanovnika čak njih 12.264 ih je migriralo u Njemačku. Nakon Njemačke slijedi Austrija, Italija i Slovenija. U ostale europske zemlje otišlo je 7.691 hrvatskih državljanina. Stranci koji su živjeli u Hrvatskoj isto su odselili u Europsku uniju čak njih 396, ali najviše su odlazili izvan Europske unije čak njih 561 u zemlje kao što su Srbija, Bosna i Hercegovina itd. Osim Europe tu su i ostali kontinenti kao npr. Azija, Afrika, Sjeverna i Srednja

Amerika, Južna Amerika, Australija i Oceanija u koje su migrirali hrvatski državljani ali i odseljeni stranci. Stanovnici s nepoznatim državljanstvom ukupno njih 24 odselilo je ponajviše u Europu čak njih 18.

Božić (2014) predstavlja preporuke za buduću državnu politiku migracija i razvoja. „Nova migracijska strategija treba obuhvaćati sljedeće politike i mjere: 1. Zadržavanje populacije, 2. Generiranje remigracije: a) radne remigracije, b) remigracije visoko-obrazovane populacije, c) remigracije izbjeglica, 3. Generiranje imigracije: a) radne imigracije, b) potrošačke i imigracije kvalitete života, c) poduzetničke imigracije, d) imigracije potomaka iseljenika, 4. Generiranje cirkulacije preko granica Hrvatske, i 5. Reguliranje unutarnje migracije“ (više u: Župarić-Iljić, 2016:11)

Wertheimer-Baletić (2017) navodi kako treba svakako naglasiti da je Hrvatska dugotrajno, od posljednjih desetljeća 19. stoljeća, emigracijska zemlja, tj. da emigracija nadvisuje imigraciju, a migracijski je saldo negativan. U 1960-im i 1970-im godinama migraciju u Hrvatskoj obilježava privremena ekonomska emigracija, 1980-ih godina karakterističan je tip emigracije sjedinjavanja obitelji naših „privremenih emigranata“. Od 1990-tih godina emigracija je pod utjecajem čimbenika koji su usko povezani uz Domovinski rat. Početkom 21. stoljeća, točnije između 2008. i 2015. godine, emigracija raste zbog ekonomske krize koja je zahvatila Hrvatsku, točnije emigracija raste zbog velikog i naglog broja nezaposlenih.

4. Demografske odrednice radne snage u Hrvatskoj

Wertheimer-Baletić (2017) navodi da su odrednice kretanja radne snage i zaposlenosti odrednice koje su specifične u odnosu na ostale procese koji utječu na zaposlenost i općenito na tržište rada. One su određene kretanjem temeljnih sastavnica razvoja stanovništva, natalitetom/fertilitetom i mortalitetom. Upravo ove navedene sastavnice prirodnog kretanja stanovništva određuju priljev novih generacija u radnu snagu, ali u isto vrijeme i odljev iz nje.

Kako sažima Wertheimer-Baletić (2017: 351) „demografske odrednice kretanja radne snage i zaposlenosti u Hrvatskoj u razdoblju od 1991. do 2021. godine, mogu se prognozirati za model tzv. zatvorenog stanovništva (stanovništva na kojeg djeluju samo sastavnice prirodnog kretanja, a apstrahira se od djelovanja migracije i vanjskih čimbenika). Demografske odrednice kretanja radne snage i zaposlenosti za model 'zatvorenog stanovništva', mogu se predvidjeti s visokim stupnjem pouzdanosti zbog toga što promjene u dobnoj strukturi stanovništva, u određenoj etapi /podetapi razvoja stanovništva, obilježava postupnost brojčanih promjena.“

Wertheimer-Baletić (2017) objašnjava da je odnos nataliteta i mortaliteta u Hrvatskoj stabilan već duže vrijeme, nažalost u negativnom smjeru. Tijekom 1990-ih godina odnos je već poprimio negativni predznak. Hrvatsko stanovništvo prema formalnim demografsko-statičkim kriterijima međusobne stope nataliteta i mortaliteta nalazi upravo u posttranzicijskoj etapi svoga razvoja.

Radna snaga, odnosno ekonomski aktivno stanovništvo u širem smislu, označava ukupan broj stanovnika određenog područja, a u užem smislu označava broj stanovnika u radnosposobnoj dobi (radni kontingent stanovništva). Djelovanjem demografskih odrednica kratkoročne odrednice dio su modela tzv. otvorenog stanovništva. One su pod utjecajem intenzivnih promjena koje je teško kontrolirati. Dugoročne demografske odrednice kretanja radne snage i same zaposlenosti u Hrvatskoj zapravo su isti oni demografski procesi koji uvjetuju kretanje ukupnog broja stanovnika i promjene u njegovoj dobno-spolnoj strukturi.

Wertheimer-Baletić (2017) naglašava da je trenutno u tijeku proces starenja radnog kontingenta stanovništva, što je osobito relevantno za kretanje i promjene u dobnoj strukturi i zaposlenih. Naglašava i da postoji neposredni demografski okvir u kojem nastaje radna snaga čini stanovništvo u radno sposobnoj dobi (u pravilu od 15 do 64 godine). Kretanje ukupnog broja stanovnika unutar tih dobnih skupine i promjene u njegovoj dobnoj strukturi bitna su demografska odrednica kretanje radne snage i ukupne zaposlenosti.

Wertheimer-Baletić (2017) ističe da upravo zbog stalnog smanjivanja stope ulaska novih generacija u radni kontingent, uz istovremeno povećanje stope izlaska iz radnog kontingenta, koeficijent zamjene radne snage poprima negativni predznak. Istovremeno se smanjuje ulazak novih generacija u radno aktivnu dob, a time i u radnu snagu koja se uključuje na tržište rada. Može se uočiti i da dolazi do oslobađanja radnih mjesta zbog povećanog broja ljudi koji dolaze u dob umirovljenja.

Autorica Wertheimer-Baletić (2017) navodi da za razliku od nekih zapadnoeuropskih zemalja, u Hrvatskoj je proces smanjivanja nataliteta/fertiliteta nakon 1990.godine poprimio izrazito negativna obilježja. U nekih 25 godina, točnije od 1990. do 2015. godine, smanjivanje nataliteta/fertiliteta u Hrvatskoj dovodi do demografske promjene koja se očituje u prirodnom smanjenju stanovništva, odnosno prirodnoj depopulaciji.

Živić (2003) iskazuje da starenje stanovništva ograničava razvitak demografskog okvira kroz formiranje radnog kontingenta. Demografski procesi kao što su natalitet/fertilitet u Hrvatskoj, ali i dobno-spolna struktura stanovništva te sam razvoj te strukture prikazuju ali i upozoravaju da će u skorije vrijeme Hrvatska biti suočena s manjkom vlastite snage.

„Nizak natalitet implicira sve manji priljev stanovništva u fertilnu i radno sposobnu dob života. Drugo, povećanjem obujma staračkog, uglavnom ekonomski neaktivnog stanovništva, povećava se osobna i javna potrošnja u Hrvatskoj, napose u domeni izdvajanja sredstava za zdravstveno, socijalno i mirovinsko zbrinjavanje starih osoba. Stoga se poznavanje odrednica i razumijevanje posljedica starenja stanovništva u Hrvatskoj nameće važnim kriterijem u osmišljavanju i provođenju politike gospodarskog i socijalnog razvoja naše zemlje.“(Živić, D.,2003:318).

Obadić i Smolić (2008) također iskazuju da demografska kretanja i negativna starosna struktura stanovništva upućuju na smanjivanje radnog kontingenta kao osnovnog izvora radne snage. Proces starenja stanovništva utječe na obujam priljeva i odljeva radne dobi kroz proces gospodarskih implikacija.(više u Mečev i Vudrag, 2012: 40).

„U okviru Strategije prostornog uređenja cjelina pod nazivom Stanovništvo – glavne odrednice demografskog razvitka bavila se suvremenim demografskim promjenama kao posljedicom Domovinskog rata, općim strateškim ciljevima demografskog razvitka, budućim demografskim promjenama te smjernicama, akcijama i mjerama populacijskih kretanja.“(Čipin, I.,2014:7). Strategija je jasno predviđala negativnu demografsku sliku. Da bi se povećala demografska slika trebaju se realizirati planovi za demografski rast preko demografskih politika.

Čipin (2014) iskazuje da manjak radne snage, niži ekonomski rast, visoka potrošnja, visoki porezi, prirezi, potpore, skuplji aranžmani za skrb o starijima, visoki izdatci mirovinskog i zdravstvenog sustava sve su to negativni učinci koji proizlaze iz demografskog starenja.

Čipin (2014) navodi da u državi kao što je Hrvatska, značajniji odljev mozgova uzrokuje ozbiljne poremećaje na tržištu radne snage. Tijekom 1960-ih i 1970-ih godina kada su emigranti iz Hrvatske uglavnom bili niskokvalificirana radna snaga tada migracijska kretanja nisu uvelike štetila Hrvatskoj. No danas kada su emigranti u puno većoj mjeri kvalificirani, pa čak i visoko obrazovani, to već predstavlja problem za tržište radne snage u Hrvatskoj. Još uvijek postoji određena zamjena u pričuvi visokoobrazovanih osobama koje su nezaposlene, pa možda i zasada to nije toliko vidljiv problem na tržištu. Važno je znati da obrazovana i kvalificirana radna snaga kao takva je sigurni preduvjet za rast i razvoj na svim razinama. Ako nacionalne, regionalne i lokalne razinu zaostaju u razvoju ljudskog kapitala, vjerojatno je da će zaostajati i u ostalim društvenim i gospodarskim razvojjima. Čipinovima istraživanjem (2014) vidljivo je da 20% Hrvatskog stanovništva visokoobrazovano u dobi od 25 do 64 godine prema Popisu 2011. Hrvatska uvelike zaostaje za ekvivalentnim prosjekom Europske unije koji iznosi oko 27%.⁵

Prema Čipin (2014) podatci Eurostata jasno pokazuju kako je Hrvatska zemlja koja ima vrlo visoku stopu nezaposlenosti u odnosu na ostale zemlje članice Europske unije. Ako se govori o dobnoj strukturi, točnije o dobi 20-64 godina, u Hrvatskoj je nešto više od polovice stanovništva u toj dobi zaposleno. Upravo ta stopa govori kako smo najniže na listi nezaposlenosti među članicama Europske unije. „Kako su trenutno stope zaposlenosti radnog stanovništva u Hrvatskoj dosta ispod ciljane razine EU za 2020. godinu pitanje je koliko će Hrvatska moći u tom periodu primiti imigranata, posebno onih mlađih u radno-sposobnoj dobi. Ako tome pridodamo visok udio nezaposlenih mladih (15-24), onda postaje nerealno očekivati neko veće useljavanje u Hrvatsku. Nezaposlenost mladih (mjerena kao udio nezaposlenih u dobnoj skupini 15-24 u odnosu na ekonomski aktivno stanovništvo u toj dobnoj grupi) u Hrvatskoj niža je jedino od iste u Grčkoj i Španjolskoj, zemljama koje su najteže pogođene ekonomskom krizom.“ (Čipin, 2014: 55–56).

Čipin (2014) isto tako navodi da se postavlja pitanje kako i na koji način će Hrvatska privući radnike, koje radne uvjete i bolje ponude će Hrvatska kao država ponuditi mlađem stanovništvu. Mlađe stanovništvo migrira više nego starije, pogotovo u ovom periodu visoke nezaposlenosti u Hrvatskoj, ali i okolnim zemljama. Kako je natalitet u Hrvatskoj nizak, trebala bi stalno biti zamjenska migracija, zamjenskom migracijom bi se barem nadoknadilo stanovništvo, ublažila depopulacija i starenje, ali i ono najvažnije, nadomjestila radna snaga.

Šterc i Komušanac (2012) navode kako Hrvatskoj nikako ne ide u prilog velika migracijska kriza te kretanje brojnog stanovništva s Bliskog istoka i iz Sjeverne Afrike prema cjelokupnoj Europi. U Hrvatskoj je negativan migracijski saldo i upravo zbog te migracijske krize koja je povezana s drugim kontinentima s vremenom će migrirati novo stanovništvo (više u: Balića, 2019:117). Kako zaključuje Čipin, „ostaje nam za vidjeti hoće li se dogoditi značajne pozitivne promjene u ekonomskoj slici Hrvatske u doglednoj budućnosti, koje bi najviše mogle utjecati na tijek migracijskih kretanja u Hrvatskoj.“(Čipin, 2014: 56).

5. Zaključak

Glavni cilj ovog završnog rada bio je prikazati demografske procese i kako oni utječu na razvoj Hrvatske. Iz iznesenog u radu može zaključiti da sve proizlazi od samog pojma demografije. Govoreći o migracija, natalitetu, mortalitetu, prirodnoj depopulaciji, radnoj snazi i nezaposlenosti, može se zaključiti da stanovništvo predstavlja demografski okvir za formiranje radne snage. Radna snaga proizlazi isto tako iz razvoja dobno spolne strukture. Promjene koje se događaju u demografskom razvoju odražavaju se na društveno-gospodarsko stanje u Hrvatskoj. Kako se mijenjaju demografski procesi i demografski razvoj isto tako se mijenja sveukupna gospodarska struktura. Velika emigracija i prirodna depopulacija u Hrvatskoj doveli su do manjka radno aktivne snage. Stanovništvo je migriralo u susjedne europske zemlje u potrazi za boljim kako radnim tako i životnim uvjetima. Hrvatska je već sada u 2020. godini suočena s potrebom za imigrantskom radnom snagom u gotovo svim gospodarskim sektorima.

Stanovništvo je vjerojatno najbitniji čimbenik razvoja neke zemlje, a upravo zbog toga trenutno demografsko stanje treba uvelike promijeniti. Trebaju se stvoriti, analizirati i realizirati nove strategije kojima će država kao Hrvatska omogućiti povratak većeg djela stanovništva koje je migriralo u zemlje EU, ali i zadržati ostatak stanovništva u zemlji. Dobro upravljanje demografskim procesima nameće se kao imperativ budućeg gospodarskog i društvenog razvoja Republike Hrvatske.

6. Literatura

1. Akrap A (1994). Demografsko stanje i procesi u Hrvatskoj s osvrtom na privremeno okupirani prostor, *Revija za socijalnu politiku*, 2 (1): 37–50.
2. Akrap A i Čipin I (2011). Usklađivanje poslovnoga i obiteljskoga života u Hrvatskoj: utjecaj na fertilitet, *Društvena istraživanja*, 20 (1): 47–68.
3. Balija M (2019). Iseljavanje iz Hrvatske – razvojno i/ili sigurnosno pitanje?, *Podravina : časopis za multidisciplinarna istraživanja*, 18 (35): 150–121.
4. Božić S (2014). Hrvatska migracijska politika: od skice prema strategiji. U : V. Puljiz, J. Tica i D. Vidović, (ur.). *Migracije i razvoj Hrvatske: Podloga za hrvatsku migracijsku strategiju*. Zagreb: Hrvatska gospodarska komora, 285–300.
5. Čipin I (2011). Obrazovanje i fertilitet zaposlenih žena u Hrvatskoj, *Društvena istraživanja*, 20 (1): 25–46.
6. Čipin I (2014.). *Stručna podloga za izradu Strategije prostornog razvoja Republike Hrvatske: Demografski scenariji i migracije*. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Ekonomski fakultet, Katedra za demografiju
7. Čipin I i Međimurec P (2017). Fertilitet i obiteljska politika u Hrvatskoj, *Političke analize*, 8 (31): 3–9.
8. Destatis, Wiesbaden, (2015). Statistisches Bundesamt, https://www.destatis.de/DE/Publikationen/Thematisch/Bevoelkerung/MigrationIntegration/AuslaendBevoelkerung2010200147004.pdf?__blob=publicationFile
9. Jurić T (2017). Suvremeno iseljavanje Hrvata u Njemačku: karakteristike i motivi, *Migracijske i etničke teme*, 33 (3): 337–371.
10. Mečev D i Vudrag N (2012). Utjecaj demografskog procesa starenja na gospodarska kretanja u Republici Hrvatskoj, *Praktični menadžment : stručni časopis za teoriju i praksu menadžmenta*, 3 (2): 37–41.
11. Mesić M (2014). Međunarodne migracije: teorijski pristupi, u: V. Puljiz, J. Tica i D. Vidović (ur.). *Migracije i razvoj Hrvatske. Podloga za hrvatsku migracijsku strategiju*. Zagreb: Hrvatska gospodarska komora, 157–174.
12. Nejašmić I (2005). Demogeografija : stanovništvo u prostornim odnosima i procesima, Zagreb, Školska knjiga

13. Obadić A i Smolić Š (2008). Ekonomske i socijalne posljedice starenja stanovništva, *Ekonomski istraživanja*, 21 (2): 86–98.
14. Pavić Ž (5.10.2019). prezentacija s predavanja na kolegiju Demografija : Demografija kao znanost
15. Pavić Ž (2008). Poduzetništvo mladih i nova ekonomija, *Ekonomski vjesnik*, 21 (1–2): 85–93.
16. Pavić Ž i Šundalić A (2011). Između vrijednosti obrazovanja i negativnog sociokulturnog nasljeđa, *Društvena istraživanja*, 20 (4): 943–965.
17. Pavić Ž i Dominković D (2018). Internetske društvene mreže i migracije: snaga slabih veza? U: Šundalić A, Zmaić, K, Sudarić, T, Pavić Ž, Janković D, Dremel A i Krivokapić N (ur.) *Sudbina otvorenih granica, zbornik radova sa znanstvenog skupa Globalizacija i regionalni identitet 2018*. Osijek: Filozofski fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Poljoprivredni fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Poljoprivredni fakultet Univerziteta u Novom Sadu i Filozofski fakultet Univerziteta Crne Gore, 247–264.
18. Pavić Ž i Šundalić A (2020). Capitalism, meritocracy and legitimacy: Croatian society thirty years after, *Ekonomski vjesnik*, 33 (1): 59–70.
19. Turk I, Pokos N i Živić D (2005). Basic Demographic Processes in Croatia, *Hrvatski geografski glasnik*, 67 (1): 27–44.
20. Wertheimer-Baletić A (2005). Demografija Hrvatske– Aktualni demografski procesi, *Diacovensia : teološki prilozi*, 13 (1): 95–116.
21. Wertheimer-Baletić A (2017). Demografska teorija, razvoj stanovništva Hrvatske i populacijska politika, Samobor, Meridijani
22. Wertheimer-Baletić A (1999). Stanovništvo i razvoj, Zagreb, Mate
23. Šterc S i Komušanac M (2012). Neizvjesna demografska budućnost Hrvatske – izumiranje i supstitucija stanovništva ili populacijska revitalizacija...?, *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja* 21 (3), 693-713.
24. Šundalić A (2015). Obrazovanje i društveni razvoj : rasprava o društvenom vrednovanju obrazovanja, Osijek, Svjetla grada
25. Živić D (2003). Demografske odrednice i posljedice starenja stanovništva Hrvatske, *Revija za socijalnu politiku*, 10(3): 307–319.
26. Župarić-Iljić D (2016). Iseljavanje iz Republike Hrvatske nakon ulaska u Europsku uniju. Zagreb: FES, str. 1–14.